

Vankulu Sosyal Arařtırmalar Dergisi/Vankulu Journal of Social Studies
e-ISSN: 2822 – 4000
Yıl / Year: 2024 - Sayı / Issue: 14

Vankulu Mehmed Efendi'nin Hayatı, Tarıkati ve Eserleri

The Life of Vankulu Mehmed Efendi, His Order And His Works

Ferzende İdiz

Prof. Dr., Van YYÜ., İlahiyat Fakültesi

Orcid: 0000-0001-9860-4192

ROR İD: <https://ror.org/041jyzp61>

DOI: 10.55089/yyuvasad.1560777

f.idiz65@gmail.com

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: İdiz F.(2024, The Life of Vankulu Mehmed Efendi, His Order And His Works, *Vankulu Journal of Social Studies* 14, 22-38.

İdiz, F.(2024). Vankulu Mehmed Efendi'nin Hayatı, Tarıkati ve Eserleri, *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14, 22-38.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliř Tarihi: October 3, 2024/3 Ekim 2024

Accepted/Kabul Tarihi: December 20, 2024/20 Aralık 2024

Published/Yayın Tarihi: December 31, 2024/ 31 Aralık 2024

Pub Date Season/Yayın Sezonu: December/Aralık

Issue/Sayı: 14 Pages/Sayfa: 22-38.

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Ferzende İdiz).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır/ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Vankulu Mehmed Efendi'nin Hayatı, Tarîkatı ve Eserleri The Life of Vankulu Mehmed Efendi, His Order And His Works

“Budur âyin-i Arab bir kavmin ölse seyidi
Az olur ki, kabri üzere bende âzad olmaya.
Sen ki Fahri'l-Enbiya ve Seyyidü'l-Kevneysin
Hâşa lillâh kabrine yüz süren âzâd olmaya.”

Vankulu

Öz

Asıl ismi Muhammed b. Mustafa el-Gûranî er-Rûmî el-Hanefî el-Vânî olan Vankulu Mehmed Efendi, Osmanlı döneminin önemli âlimlerdendir. Van'da doğmuş olan Vankulu, iyi bir eğitim almış ve önemli eserler yazmıştır. Eserlerinde “Vânî” nisbesini kullandığı için “Vânî”, Vanlı olması hasebiyle de “Vankulu” lakaplarıyla tanınmıştır. Arapça'dan Osmanlıcaya çevirdiği ve *Sihah-ı Cevherî* olarak bilinen lugat, matbaada ilk basılan eser olmuş ve *Vankulu Lugati* ismiyle şöhret bulmuştur. Böyle olmakla birlikte kaynaklarda Vankulu hakkında çok az bilgiye yer verilmiştir. Kendisi hakkında az sayıda bilgiyi Nevîzâde Atâyî (ö. 1045/1635) vermiş daha sonra Vankulu'nu anlatanlar da bu bilgileri ya aynen ya da özetleyerek aktarmışlardır. Vankulu'nun tasavvufa yatkın ve muhabbet duyduğu anlaşılrsa da bağlı olduğu tarikat kesin olarak bilinmemektedir. Bir şiirinden hareketle Bayramiye tarikatının İseviyye şubesine bağlı olduğu söylenebilir. Birçok eser yazmış olan Vankulu, başka Vanlı bir âlim olan Vânî Mehmed Efendi (ö. 1096/1685) ile karıştırılmış ve bazı kaynaklarda aynı şahısmış gibi aktarılmıştır. Benzer durum kütüphane kayıtlarında da yaşanmış ve Vankulu'na ait bazı eserler Vânî Mehmed Efendi adına kaydedilmiş hatta tersi de olmuştur. Böylece Vankulu ve eserleri ile ilgili bilgiler adeta karışık ve anlaşılmasız bir hal almıştır. Bu makalede, söz konusu karışıklıklar kısmen de olsa giderilmeye, birbirine karıştırılmış olan eserleri tespit edilmeye, tarikatı ve hayatı anlatılmak suretiyle araştırmacıların istifadesine sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Van, Vankulu, Vânî, Lugat-ı Cevherî, Bayramiyye.

Abstract

Vankulu Mehmed Efendi, whose real name is Muhammed b. Mustafa el-Gûranî er-Rûmî el-Hanefî el-Vânî is one of the critical scholars of the Ottoman period. Vankulu, born in Van, received a good education and wrote essential works. He was known as 'Vânî' for its use in his works and as 'Vankulu' because he was from Van. The dictionary he translated from Arabic into Ottoman Turkish, known as *Sihah-ı Cevherî*, was the first work printed in the printing house and became famous under the Vankulu Dictionary. However, the sources offer limited information about Vankulu. Nevîzâde Atâyî (d. 1045/1635) gave a little information about him, and later, those who talked about Vankulu conveyed this information either verbatim or in a summary. Although it is understood that Vankulu was prone to Sufism and fond of Sufism, the sect he belonged to is not known for sure. One of his poems suggests that he was associated with the İseviyye branch of the Bayramiye sect. Vankulu, the author of numerous works, was often mistaken for Vânî Mehmed Efendi (d. 1096/1685), another scholar from Van, and identified as the same person in specific sources. A similar situation occurred in library records, and some works belonging to Vankulu were recorded in the name of Vânî Mehmed Efendi and vice versa. As a result, the information about Vankulu and his works has become highly confusing and difficult to comprehend. In this article, we will try to eliminate these confusions, at least partially, to identify the works that are confused with each other and to present them to the benefit of researchers by explaining his sect and his life.

Keywords: Sufism, Van, Vankulu, Vani, Cevheri's Dictionary, Bayramiye

Giriş

Anadolu'nun sair kentleri gibi Van'da da önemli âlim ve sûfi şahsiyetler yetişmiştir. Bunların bir kısmı kaynaklarda hak ettikleri ölçüde genişçe yer almış ve isimleri günümüze kadar gelmiş, bir kısmı da maalesef kayıt altına alınmadığı için tarihin tozlu sayfalarında kaybolmuşlardır. Bir kısmı da birkaç satırlık bilgi ile kaynaklarda yer almıştır. Az sayıda kaynakta isminden söz edilen ve hayatı hakkında çok az bilgi bulunan söz konusu önemli âlimlerden birisi de Vankulu Muhammed/Mehmed Efendi (ö.1000/1592) olmuştur. Kütüphane katalogları incelendiğinde dil, edebiyat ve İslâmî ilimlere dair önemli eserleri bulunduğu anlaşılan Vankulu Mehmed Efendi'nin asıl şöhreti, Arapçadan Osmanlıcaya çevirdiği Cevherî'ye ait *Sihâh* adlı lugatın, matbaada ilk basılan eser olmasıyla başlamıştır. Söz konusu lugat, *Vankulu Lugatı* ismiyle anılmış ve daha sonra birçok baskısı da yapılmıştır. Vankulu hakkında az sayıda kaynakta ve çok az bir bilgi yer almıştır. Bunların da neredeyse tamamı Nevîzâde Atâyî (ö. 1045/1635)'nin *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti'ş-Şakâik* adlı eseri ile Kâtib Celebî (ö. 1067/1657)'nin *Fezleke*'sinde yer alan bilgilerin tekrarından ibaret olmuştur. Bu bilgiler de detaylı olmayıp daha çok Vankulu'nun yaptığı görevlerle sınırlı kalmıştır. (Vankulu, 2014, s. 17). Mehmed Süreyya'nın *sicill-i Osmanî*, Bursalı'nın *Osmanlı müellifleri* gibi kaynaklar da Atâyî tarafından aktarılmış olan bilgileri özetlemekle yetinmişlerdir. *Vankulu Lugatı*'nın yapılan baskılarının girişlerinde aynı bilgiler tekrarlanmıştır. Son zamanlarda Yakub Civelek tarafından *Mehmed b. Mustafa el-Vânî ve Vankulu Lûgatı* (Civelek, 1998) adında bir makale yazılmıştır. Müellife dair tek makale olan bu çalışmada da hemen hemen aynı kaynaklara müracaat edilmiş; ancak burada da daha çok *Vankulu Lugatı* hakkında bilgi vermekle yetinilmiştir. Müellifin bağlı bulunduğu tarîkatı ve tasavvufî yönüne değinilmediği gibi tüm eserleri değil sadece altı eserinden bahsedilmiştir. Bunların bir kısmı da hatalı olmuştur. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Furat, 1997, ss. 202-203) ve *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'nde yer alan *Vankulu* maddesi (Kaçalın, 2012) için de benzer şeyleri söylemek mümkündür. Vankulu'nun yedi yıla yakın kâdılık yaptığı Manisa'nın sicillerinde eşi ve çocukları hakkındaki tespitlerde bulunmuş olan Çağatay Uluçay'ın çalışması da Vankulu'nun hayatı ve eserleri hakkında fazla bilgi içermemiştir. (Uluçay, 1945, s. 9). Dolayısıyla Vankulu'na dair yapılmış olan çalışmaların çoğu, onun hayatı ile ilgili Atâyî'nin aktarmış olduğu az sayıdaki bilgilerin tekrarından ibaret kalmış onun eserleri ve tarîkatı hakkında ya hiç bilgi vermemiş ya da eksik ve hatalı bilgiler vermişlerdir.

Vankulu ile ilgili bir diğer problem ise Vanlı başka bir Mehmed olan Vanî Mehmed Efendi (ö. 1096/1685) ile karıştırılmış olmasıdır. Farklı kişiler olan bu iki Vanlı Mehmed, bazı kaynaklarda aynı kişi zannedilerek anlatılmıştır. Mesela Brockelmann (ö. 1956)'ın *GAL* diye bilinen eserinde de bu hata yapılmış ve her iki Mehmed, aynı kişiymiş gibi işlenmiştir. (Brockelmann, 1943, s. 581; Pazarbaşı, 1997, s. 18). Oysa *GAL*'ın kaynak olarak göstermiş olduğu Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Vanî Mehmed Efendi ile Vankulu Mehmed Efendi ayrı kişiler olarak ayrı başlıklar altında işlenmiştir. *GAL*'ın düştüğü hataya *Meydan Larousse* ve *Yeni Hayat Ansiklopedileri* gibi bazı Ansiklopediler de düşmüş ve her ikisini aynı kişi olarak kaydetmişlerdir. (Bkz. Maydan Larousse, 1973, s. 528). Meydan Larousse, kaynak olarak *Naîmâ Tarihi*'ni göstermiş oysa *Naîmâ Tarihi*, Vankulu hakkında eksik de olsa doğru bilgiler vermiş ve onu Vânî Mehmed Efendi ile aynı kişi olarak kaydetmemiştir. (Naîmâ, 2007, s. 53). Aralarında yaklaşık yüz yıl bulunan bu iki âlim, farklı kimseler olmalarına rağmen aynı ismi taşımaları, memleketlerinin Van olması ve Vankulu'nun da eserlerinde "el-Vânî" (Koç, 2014, s. 17) nisbesini kullanmış olması sebebiyle aynı kişi zannedilmişlerdir. Öyle ki aynı karışıklık kütüphane kataloglarında eserleri için de söz konusu olmuştur. Bazen Vankulu Mehmed Efendi'nin eserleri, Vanî Mehmed Efendi adına; Vanî Mehmed Efendi'nin eserleri de Vankulu Mehmed Efendi adına kataloglara kaydedilmiştir. Örneğin Vânî Mehmed Efendi'ye ait olduğu kesin bilinen ve Erdoğan Pazarbaşı tarafından üzerine doktora çalışması da yapılmış olan *Arâisü'l-Kur'ân* adlı eser, (Bkz. Pazarbaşı, 1997) Nuruosmaniye Kütüphanesi kataloglarında yanlış bir şekilde Vankulu Mehmed Efendi'ye ait bir eser olarak kaydedilmiştir. (Bkz. Nuruosmaniye, 00323). Yine aynı şekilde Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Kıssa-i Ashabi'l-Kehf* adlı eser, Vânî Mehmed Efendi'nin *Arâisü'l-Kur'ân* adlı eserinden tercüme edilen bir bölüm olduğu halde yanlış bir şekilde Vankulu'na ait bir risâle olarak kaydedilmiştir. (Bkz. Tercüman, 00182-002). Hatta Vankulu'na ait olduğu herkesçe bilinen *Vankulu Lugatı* Süleymaniye Kütüphanesi kataloglarında Vânî Mehmed Efendi adına kaydedilmiştir. (Bkz. Hazreti Nasuhi Dergahı, 00211). Dolayısıyla şimdiye kadar Vankulu ile ilgili yapılmış olan

çalışmalarda Vanî Mehmed Efendi ile Vankulu arasında yaşanan bu bilgi karışıklığı giderilmemiş, Vankulu'na ait eserler tespit edilmemiş, tarikatı hakkında hemen hemen hiç bilgi verilmemiş ve önceki yanlış bilgiler olduğu gibi aktarılmıştır. Bu durum, Vankulu Mehmed Efendi ile Vanî Mehmed Efendi arasında oluşmuş olan söz konusu bilgi kargaşasının giderilmesini, en azından Vankulu'na ait eserlerin tespit edilerek istifadeye sunulmasını ve tarikatı hakkında ileride yapılacak çalışmalara ipucu olabilecek bir takım bilgiler verilmesini önemli hale getirmiştir.

Bu çalışmada; Vankulu'nun hayatı, ilgili kaynaklar tekrar gözden geçirilerek mümkün mertebe netleştirilmeye, Vanî Mehmed adına kaydedilmiş olan Vankulu'na ait eserler ayıklanarak delilleriyle birlikte tespit edilmeye ve tarikatı hakkında bazı verilerden hareketle az da olsa bilgi aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kütüphane kataloglarında yaşanan isim karışıklıkları da mümkün mertebe düzeltilmiş, Vankulu'na ait eserlerin isimleri ve buldukları yerler doğru bir şekilde tespit edilerek araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Bu anlamda bu makale, Vankulu'nun hayatı ve tarikatı hakkında daha sağlıklı bilgiler sunan özellikle eserlerini diğer müelliflerin eserlerinden ayıklayan ve bu yönüyle alana katkı sağlayan bir çalışma olmuştur.

1. Vankulu Mehmed Efendi'nin Hayatı, Tarikatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Vankulu (ö.1000/1592)'nin asıl ismi Muhammed olup, (Bursalı, ts., s. 460) Türkçe telaffuzuyla Mehmed olarak anılmıştır. Tam ismi kaynaklarda Muhammed b. Mustafa el-Gûranî er-Rûmî el-Hanefî el-Vanî şeklinde verilmiştir. (Bağdatlı, 1951, s. 260; Kehhâle, ts., s. 33). Eserlerinde daha çok “el-Vânî” nisbesini kullanmasına rağmen “Vankulu” olarak şöhret bulmuştur. Bunun sebebi, muhtemelen tercüme etmiş olduğu Cevherî'nin *Sıhah* adlı sözlüğünün, *Vankulu Lugatı* ismiyle matbaada ilk basılan eser olmasından kaynaklanmıştır. “Vankulu Mehmed” olarak tanınması asıl itibarıyla bu tarihten sonra olmuştur. Ona atıflarda bulunmuş olan Mütercim Âsım da “Vankulu” nisbesini iyice ön plana çıkarmış, adeta bu nisbeyi kalıcı hale getirmiş (Koç, 2014, s. 17) ve böylece Vankulu Mehmed Efendi olarak bilinmiştir. Osmanlılar döneminde yetişmiş önemli bir fıkıh, lugat ve edebiyat âlimi olan Vankulu'nun ölüm tarihinden hareketle X/XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde doğduğu söylenebilse de doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Doğum yeri Van olan Vankulu'nun babasının ismi Mustafa'dır. (Vankulu, Şehid Ali Paşa, 01093, vr. 1a; Bursalı, ts., s. 460; Ziriklî, 1984, s. 99; Dündar, 2020, s. 168; Kaçalın, 2012, s. 513; Koç, 2014, s. 17). *Hadiyetü'l-ârifin* adlı eser, Vankulu'nun doğum yerinin Medine olduğunu kaydetmişse de (Bağdatlı, 1951, s. 260) bu bilgi doğru değildir. Zira kaynaklarda verilen az bilgidan dahi Vankulu'nun eğitimini Anadolu'da aldığı, İstanbul, Manisa ve Kütahya gibi birçok yerde görev yaptıktan sonra Medine'ye kâdı olarak atandığı anlaşılmaktadır. Kaldı ki Vankulu'nun Van'da doğduğu, bazı kaynaklarda açıkça ifade edilmiştir. (Bkz. Meydan Larousse, 1973, s. 528; İslam Âlimleri Ansiklopedisi, ts., ss. 18-19; Talay, 1998, s. 259). Dolayısıyla Vankulu'nun Van'da doğup, sonra Anadolu'nun batısına, oradan da Medine-i Münevvere'ye gittiği kaynaklardan anlaşılmaktadır. (Bkz. Kehhâle, ts., s. 33; Meydan Larouse, s. 528).

Bursalı Tahir Efendi, kendisini ekseri ilimlerde ve özellikle fıkıh ve edebiyatta tam ihtisas sahibi olduğunu belirtmiştir (Bursalı, ts., s. 460). Bu da Vankulu'nun iyi bir eğitim aldığını göstermektedir. Öyle ki Mekke'de mollalık ve kâdılık yapabilecek birikime sahip olmuştur. (Çelebi, 1935, s. 791). Öğrenimi hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmayan Vankulu'nun Çivizâde damadı Hâmid Efendi'den icâzet alarak medrese eğitimini tamamladığı belirtilmiştir. İyi bir eğitim aldığı anlaşılan Vankulu, 976/1568 ile vefat tarihi olan 1000/1592'ye kadar geçen süre zarfında müfettişlik, müftülük, müderrislik ve kâdılık gibi önemli görevlerde bulunmuştur. (Ziriklî, 1984, s. 99; Süreyya, 1996, s. 1024; Kaçalın, 2012, s. 513). Kânûnî Sultan Süleyman (ö. 974/1566), II. Selim (ö. 982/1574) ve III. Murad (ö. 1003/1595) dönemlerini görmüş olan Vankulu Mehmed Efendi, Osmanlı döneminin önemli âlim, edib ve sûfi şahsiyetlerinden birisi olmuştur. (Sami, 1316, s. 4678; Talay, 1998, s. 259; Civelek, 1998, s. 355; İslam Âlimleri Ansiklopedisi, ts., ss. 18-19;). Bursalı Mehmet Efendi, Vankulu için III. Murad dönemi âlimlerindedir, demişse de bu ifade, onun tüm hayatı için geçerli olmayıp, son dönemi ve vefat ettiğinde başta bulunan padişahı belirtmek için kullanılmış olsa gerek. Zira III. Murad'ın tahtta kaldığı dönem (1574-1595) tarihleridir. (Kütükoğlu, 2020, s. 172). Tahta çıktığı ilk yıl olan 1574 yılında Vankulu, Manisa müftülüğü görevinde bulunmaktaydı.

Vankulu'nun kaç çocuğu olduğu bilinmemektedir. Manisa şer'iyeye sicillerine göre biri kız iki çocuğu olduğu anlaşılmaktadır. Oğlunun ismi Tâlibî Mehmed Efendi, kızının isminin Aynî Hatun olduğu kayıtlıdır. (Civelek, 1998, ss. 355-556; Kaçalın, 2012, s. 513). Ayrıca kendisine ait *Nakdî'd-Dürer* adlı eserin girişinde yer alan bir kayıta Pîr Muhammed b. Muhammed el-Vânî adında bir oğlu olduğu anlaşılmaktaysa da bunun Tâlibî Mehmed adındaki oğluyla aynı kişi mi yoksa farklı bir oğlu mu olduğu anlaşılmamaktadır. (Bkz. Vankulu, Kılıç Ali Paşa, 00351). Aynı zamanda Vankulu, *Nakdî'd-Dürer* adlı eserinde henüz bu kitabı bitirmeden Pîr Muhammed adındaki oğlunun öldüğünü de tarih vermeden belirtmektedir. Yine söz konusu eserin ferağ kaydında bu eseri, 995/1587 yılında bitirdiğini belirtmektedir. (Vankulu, Çorlulu Ali Paşa, 00178, vr. 22b-228a). Buradan hareketle Pîr Muhammed'in bu tarihe yakın bir zamanda öldüğü söylenebilir. Manisa şer'iyeye sicillerinden elde edilen bilgilere göre damadının ismi Sinan Efendi'dir. Tâlibî Mehmed Efendi'nin oğlunun ismi Mustafa Çelebi, torununun ismi ise Sefer Çelebi olduğu belirtilmişse de haklarında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca Vankulu, Manisa Çapaçarıq mevkiinde bir cami, Serabad semtinde bir mescid inşa ettirmiştir. Ancak kitabeleri bulunmadığından yapım tarihleri bilinmemektedir. (Civelek, 1998, ss. 355-556; Kaçalın, 2012, s. 513). Manisa'da görev yaptığı süre zarfında Manisa'nın Serabad mahallesinde ikamet etmiş olan Vankulu, burada bulunan bir okula Gümele mevkiinde bulunan ve yıllık geliri 150 akçe olan Susağan değirmeninin gelirini vakfetmiştir. Yine kurduğu bir vakfa gelir temini için çeşitli araziler, değirmen ve altlı üstlü otuz oda yaptırmıştır. İslâmî mimari tarzına benzemeyen bu altlı üstlü odalara hüceyrât-ı yahudiyan (Yahudi odaları) denilmekteydi ve buranın geliri yıllık 6840 akçe idi. Buralardan elde edilen gelirle bahsi geçen cami ve mescidin imam ve müezzinlerine, müteveli heyetine, *Kimyai Saadet* adlı eserin tercümesinde çalışan şahsa, cami, mektep ve mescidin tamir ve tadilat işlerine ayrıca buraların kandil yağları ve mefruşatlarına harcamalarda bulunmuştur. (Civelek, 1998, s. 356).

Vankulu Mehmed Efendi, önemli eserler de yazmış ve tercüme çalışmalarında bulunmuştur. *Sıhah-i Cevherî*'yi Türkçe'ye tercüme ettiği gibi, Gazzâlî'nin *Kimya-ı Saadeti*'ni de tercüme etmiştir. *Ğurer ve Durer* hâşiyelerini tahrir etmiş ve fıkıh ilmiyle alakalı bazı risâleler te'lif etmiştir. Bunların dışında aşağıda detayları verilecek olan birçok eser yazmıştır. (Atâyî, 2017, s. 926; Bursalı, ts., s. 460; Sami, 1316, s. 4678). Aynı zamanda şair bir şahsiyet olan Vankulu'na ait şiirler de bulunmaktadır ki şu beyitler ona aittir:

Budur âyin-i Arab bir kavmun ölse seyyidi

Az olur kim, kabri üzre bende âzâd olmaya.

Sen ki Fahri'l-Enbiya ve Seyyidü'l-Kevneynsin

Hâşa lillâh kabrine yüz süren âzâd olmaya." (Atâyî, 2017, s. 926; Naîmâ, 2007, s. 53; Bursalı, ts., s. 460).

Hayatını ilim ve hizmetle geçirmiş olan Vankulu'nun Mekke ve Medine'ye gitmek arzusunda olduğu ve buna çaba gösterdiği şiirlerinden anlaşılmaktadır. Bu durumunu, Medine'ye kâdı olarak atandıktan sonra yazmış olduğu na'tta "Sed hezârân şükr kim irdim der-i sultanıma" (Vankulu, Nuri Arlasez, 00054-001, vr. 90a) mısrasıyla dile getirmiştir. Nihayet bu arzusu ömrünün sonunda gerçekleşmiş ve Vankulu, Medine'de kâdılık görevinde iken 1000/1592 yılında vefat etmiştir. (Atâyî, 2017, s. 925; Bursalı, ts., s. 460; Kaçalın, 2012, s. 513).

1.1.1. Bulunduğu Görevler

İyi bir eğitim aldığı anlaşılan Vankulu önemli görevlerde bulunmuştur.

1.1.1.1. Müderrislik Görevleri

1. İstanbul Mahmud Paşa Medresesi müderrisliği: İlk görevi olup burada 970/1562 yılında göreve başlamıştır. (Atâyî, 2017, s. 925). Bu görevi iki yıl sürmüştür. Naîmâ Burada göreve başlama tarihini 977/1569 olarak vermektedir. (Naîmâ, 2007, s. 53). Kanaatimizce bu tarih yanlıştır. Zira Naîmâ da Atâyî'nin bilgilerini tekrarlamıştır. Dolayısıyla Atâyî'nin verdiği 970/1562 tarihi daha doğru olsa gerek. Nitekim Naîmâ'nın verdiği diğer tarihler Atâyî'nin bilgileriyle aynıdır.

2. Hankah Medresesi müderrisliği: 972/1564 yılında buraya müderris olarak atanmış olan Vankulu, 974/1566 yılına kadar bu görevi yürütmüştür. Daha sonra azledilmiştir. (Atâyî, 2017, s. 925).

3. Atik Ali Paşa medreselerinde müderrislik. Buraya 976/1568 yılında atanmıştır. (Atâyî, 2017, s. 925)

4. Ayak Kurşunlu Medresesi müderrisliği: Buraya 981/1573’de atanmıştır.

1.1.1.2. Müftülük Görevleri

1. Rodos müftülüğü/Müfettişliği: 979//1571 yılında atandığı bu görevde iki yıl kalmıştır. (Atâyî, 2017, s. 925).

2. Manisa müftülüğü: 982/1574 yılında buraya atanmış ve burada yedi yıl müftülük yapmıştır. (Atâyî, 2017, s. 925).

1.1.1. 3. Kâdılık Görevleri

1. Selânik kâdılığı: 988/1580 yılında bu göreve atanmış ve 1582’ye kadar burada kalmıştır. (Atâyî, 2017, s. 925).

2. Amasya kâdılığı: Bu göreve 1582’de atanmış ve kısa süre kalmıştır. (Atâyî, 2017, s. 925).

3. Kütahya kâdılığı

4. Yenişehir kâdılığı. Burada durmayıp istifa etmiştir. (Atâyî, 2017, s. 925),

4. Medine kâdılığı. 998/1590 yılında buraya atanmış ve vefat edinceye kadar bu görevde kalmıştır. (Atâyî, 2017, s. 925; Naima, 2007, s. 53; Sami, 1316/1898, s. 4678; İslâm Alimleri Ansiklopedisi, ts., ss. 18-19; Kaçalın, 2012, s. 513).

1.1.2. İlmî ve Edebî Yönü

Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Naîmâ* olarak bilinen *Ravzatü’l-Hüseyn fi hülâsati ahbari’l-hâfikayn* adlı eserinde Vankulu’nun ilmî kişiliği hakkında kısaca şöyle demektedir: “...İlm-u salâh ile meşhur, fikh u usule kaviyyü’l-intisâb câmi-i nevadir-i bi hisâb idi.” (Naîmâ, 2007, s. 54). Bursalı Tahir Efendi de ekseri ilimlerde ve özellikle fıkıh ve edebiyatta tam ihtisas sahibi olduğunu kaydetmiştir. Üstlendiği görevler ve elimizde bulunan eserleri, Naîmâ ve Bursalı’yı haklı çıkartmaktadır. Arapça, Farsça ve Osmanlıca Türkçesine hâkim olduğu anlaşılan Vankulu, İslâmî ilimlerin farklı alanlarında eserler yazmıştır. Arapça ve Farsça’dan Türkçeye yapmış olduğu tercümelemler, onun hem dile hem de İslâmî ilimlere olan vukûfiyetinin ayrıca göstergesi olmuştur. İslâmî ilimler sahasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılan Vankulu’nun öne çıktığı alan daha çok dil olmuştur. Daha önce de ifade edildiği gibi Cevherî’nin *Sihah* adlı lugatını Osmanlı Türkçesine çevirmesi ve bazı eklemelerde bulunması onun ayrıca dile hâkimiyetini ortaya koymuştur. *Vankulu Lugatı* olarak bilinen bu eserin kütüphanelerde onlarca nüshasının bulunuyor olması da bunun başka bir delili olmuştur. Zira bir eserin çok fazla nüshasının olması o eserin birçok kimse tarafından tensih edilerek okunduğunu gösterir. Benzer şeyleri edebî yönü için de söylemek mümkündür. Yakub Civelek, Vankulu üzerine yazmış olduğu makalede Aydın Talay’a dayanarak Süleymaniye Kütüphanesi’nde Vankulu’na ait *Kasîdetü’l-hilyei’ş-Şerife* ve *Kasîde-i Nûniyye* adlarında iki divanı bulunduğunu zikretmişse de bu bilgi doğru değildir. (Civelek, 1998, s. 359). Zira söz konusu kütüphanede Vankulu adına kayıtlı olan bu eserler, birer “Divân” değil farklı isimlerle kaydedilmiş aynı ve tek bir kasidedir. Bu kaside de Vankulu’na değil, Nâzım el-Vânî adında başka bir Vanlı müellife aittir. Bu konunun detayı eserleri kısmında verilmiştir. Yani Vankulu’na ait birer Divân olarak zikredilen bu eserler, aslında aynı kasidenin farklı iki isimle farklı yerlerde kaydedilmiş halleri olup Vankulu’na ait birer divân değildir. Dolayısıyla Vankulu’na ait herhangi bir divân bulunmamaktadır. Ancak şiirleri ile Vankulu kendisinden söz ettirmiş ve bazı şiirleri eserleri yoluyla günümüze kadar ulaşmıştır. Şiirlerinden şu örnekler verilebilir:

Müseddes na’t-ı Şerif:

Sensin o taht-ı risâlette ser efrâz-ı güzîn

Kim sana kıldı ata Hak tâc-ı “levlak”ı hemîn

İns u câna zât-ı pakindür şeh-i sahib-nigîn

Okunur dibâce-i hutbende hatme’l-mürselîn

*Yâ Resulellah işigindür penâh-ı ehl-i dîn
 Hâk-ı pâyindür senün çünkim şefüü 'l-müznibîn
 Kılmadın dest-i kazâ tiğîn havâle cânıma
 İrmedin tîr-i havâdîs sen-i süzânıma
 Konmadın hâr-ı muğaylân ecel-i dâmânıma
 Sed hezârân şükr kim irdim der-i sultanıma
 Yâ Resulellah işigindür penâh-ı ehl-i dîn
 Hâk-ı pâyindür senün çünkim şefüü 'l-müznibîn.*

...

*Enbiyânun aşfiyâ âlâyınûn sultanı sen
 Cümleñün ser-tâcı sen lutf u müriüvvet kânı sen
 Rûz-ı mahşer ehl-i isyânun ümûz-i cânı sen
 Vânî-i dermândenün hem derdinün dermânı sen
 Yâ Resulellah işigindür penâh-ı ehl-i dîn
 Hâk-ı pâyindür senün çünkim şefüü 'l-müznibîn.*

Bir kısmını verdiğimiz bu na't, Vankulu tarafından Medine'de kâdı iken yazılmıştır. (Vankulu, Nuri Arlasez, 00054-001, vr. 90a; Öztürk-Öntürk, 2021, s. 35).

Vankulu'nun şiirdeki maharetini Bayramiye tarikatı silsilesini aktardığı *Silsile-i Tarîk-i Bayramî* adlı şiirde de görmek mümkündür. Söz konusu şiirin bir kısmı şöyledir:

Silsilenâme-i Tarîk-i Bayramî Der Güfte-i Vâni

*Minnet Allah'a kim odur Mevlâ.
 Bizi nimetlerine kıldı seza.
 O'dur hayy-i zül celal-i kadîm.
 Ana layıkdürür dürud-u senâ.
 Yok iken var idûb vücûdumızı
 Bize râh-ı yakîni kıldı a'ta
 Hem resulîne her nefes bizden
 Sed dürud u selam vâsıl ola
 Dinle imdi Tarîk-i Bayramî.*

Nicedir silsileyle merd-i Hudâ. (Vankulu, Laleli, 3774-008).

Kısaca Vankulu'nun, İslâmî ilimlere vâkıf, dil ve edebiyatta mahir âlim ve edîb bir şahsiyet olduğu yazmış olduğu eser, şiir ve çevirilerden anlaşılmaktadır.

1.2. Tarîkatı

Vankulu'nun hangi tarîkate bağlı olduğunu belirten net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak yukarıda aktardığımız Vankulu'na ait *Silsilenâme-i Tarîk-i Bayramî Der Güfte-i Vâni* başlıklı şiir, onun mensubu bulunduğu tarikat hakkında kısmen de olsa bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Vankulu söz konusu şiirde Bayramiye tarikatı silsilesini İbn İsâ Sarûhani (ö. 967/1560)'ye kadar zikretmektedir. Onun silsilede İbn İsâ Sarûhani'ye kadar olan kısmı aktarmış ve ardından *Vânîyâ gel niyazmend olalum. Dergâh-i evliyâyâ sübhü mesâ.* dizelerini yazmış olması, Vankulu'nun Bayramiye tarikatına mensup olma ihtimalini göstermektedir. Zira kişiler genellikle mensubu oldukları veya en azından muhabbet

duydukları tarikatlar için bu tür şiirler yazarlar. Bayramiye silsilesini içeren söz konusu şiir incelendiğinde bu tarıkata ve silsilede ismi geçen sadâta büyük saygı ve muhabbet beslediği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Vankulu'nun Bayramiyye tarikatı'nın İseviyye denilen şubesinin kurucusu İbn İsâ'ya bağlı bir sûfi olması kuvvetle muhtemeldir. Hatta ilmî kişiliği göz önünde bulundurulduğunda hilâfet almış olma ihtimali de bulunmaktadır. Zira Vankulu, İbn İsâ ile aynı dönemde yaşamış ve büyük ihtimalle onu görmüştür. Ancak "*İbni İsâ'dan etti çünkü mürûr. Gitti sair meşayihe amma. Kime nakl etti bilmedik ânı.*" (Vankulu, Laleli, 3774-008) dizeleri, Vankulu bu şiiri yazdığında İbn İsa'nın hayatta olmadığını göstermektedir. İbn İsâ'nın ölüm tarihi olan 967/1560 yılı göz önünde bulundurulduğunda bu durum anlaşılmaktadır. Ayrıca "*Kime nakl etti bilmedik ânı*" dizesinden hareketle Vankulu'nun İbn İsâ'dan sonra onun herhangi bir halifesine ilgi duyup bağlanmadığı İbn İsâ'ya olan bağlılığını devam ettirdiği de söylenebilir.

İbn İsâ Sarûhânî'nin asıl ismi İlyas olup 902/1496 yılında Aydın'ın Saruhan sancağına bağlı Akhisar'da doğmuştur. Babası, Mecdüddin İsâ (ö. 937/1530)'dır. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra tasavvufa yönelmiş olan İbn İsâ, Bayramiye şeyhlerinden Mehmed Çelebi ardından da İbrahim Tannûrî (ö. 887/1482)'nin oğlu Şeyh Kasım Efendi'den icâzet almıştır. Hilafet aldığı asıl şeyhi ise babası Mecdüddin İsâ olmuştur. İbn İsâ, babası ve şeyhi olan Mecdüddin İsâ'nın 928/1522 yılında Aydın'a yerleşmesi üzerine Akhisar'da babasının makamına geçmişse de ona olan hürmet ve saygısından babası hayatta iken kimseye hilâfet vermemiştir. *Nutk-ı İbn İsâ, Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddîn ve Âdâb-ı Sâlikîn, Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ* gibi eserleri olan İbn İsâ, sekiz kişiye de hilâfet vermiştir. Ancak Bayramiyye'nin bir şubesi olarak kabul edilen İseviyye, fazla devam etmemiştir. Hayatını ilim ve irşâdla geçirdiği anlaşılan İbn İsâ, 967/1560 yılında Akhisar'da vefat etmiş ve babasının yanına defnedilmiştir. (Kurnaz-Tatcı, 1999, s. 91).

Vankulu, Bayramiye tarikatı silsilesini *Silsilenâme-i Tarîk-i Bayramî Der Güfte-i Vâni* adlı şiirde Hz. Muhammed (s.a.v.)'den çağdaşı ve muhtemelen şeyhi olan İbn İsâ'ya kadar şu şekilde saymaktadır:

1. Hz. Muhammed (s.a.v.) (ö. 11/632)
2. Hz. Ali (r.a.) (ö. 40/661)
3. Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)
4. Habib-i Acemî (ö. 130/748)
5. Dâvud-ı Tâi (ö. 165/781)
6. Maruf -ı Kerhî (ö. 200/816)
7. Seri es-Sakatî (ö. 251/865)
8. Cenevd-i Bağdadî (ö. 297/909)
9. (Ebû) Ali Ruzbarî (ö. 322/934)
10. Kâtip Ali (Ebû Ali b. Kâtip) (ö. 340/951)
11. Ebû Osman Mağribî (ö. 373/983)
12. Ebû Kâsım (Cürcânî/Gürgânî) (ö. 469/1076-1077)
13. Ebûbekir Nessâc (ö. 487/1094)
14. Ahmed Gazzâlî (ö. 520/1126)
15. Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî (ö. 563/1168)
16. Kutbuddîn Ebherî (ö. 572/1177)
17. Rüküddîn Sücâsî (ö. 607/1210)
18. Şihabuddîn (Mahmûd) (ö. 725/1325)
19. Şeyh Cemaleddîn (Tebriî)
20. Şeyh Zâhid Geylânî (ö. 700/1301)

21. Şeyh Safi (Safiyuddîn Erdebîli) (ö. 735/1334)
22. Hoca Sadreddîn (Erdebîlî- Şeyh Safiyuddîn Erdebîli'nin oğlu) (ö. 794/1392)
23. Hamiduddîn Aksarayî (Somuncu Baba) (ö. 815/1412)
24. Hacı Bayram-ı Veli (ö. 833/1430)
25. Akşemseddin (ö. 863/1459)
26. Şeyh İbrahim Kayseri (Tennûrî) (ö. 887/1482)
27. Şeyh Kâsım (İbrahim Tennûrî'nin oğlu) (ö. ?)
28. Şeyh Mecdüddîn Akhisârî (ö. 937/1530)
29. İbn İsâ (ö. 967/1560). (Vankulu, Laleli, 3774-008; Kurnaz-Tatçı, 1999, s. 91; Yılmaz, 1994, s. 19).

Kısaca Vankulu'nun hangi tarîkate mensup olduğunu bildiren net bir kaynak olmasa da Bayramiye silsilesini anlattığı kasideden hareketle Bayramiyye tarîkatı'nın İseviyye şubesine mensub bir sûfî olduğu söylenebilir. Sûfî kişiliğini yazmış olduğu diğer şiirlerinde de görmek mümkündür.

1.3. Eserleri

Yazma eserlerin bulunduğu kütüphane kayıtlarında Vankulu adına, aynı eserlerin farklı nüshaları dâhil, 379 yazma eser kayıtlıdır. Bunların çoğu, *Vankulu Lugatı'nın* farklı nüsha ve farklı ciltlerinden müteşekkildir. Kütüphane kataloglarında Vankulu adına kayıtlı eserlerden en çok nüshası bulunan ikinci kitap, *Nakdû'd-düerer* adlı eserdir. Söz konusu tekrarlar ve ona ait olmadığı halde onun ismine kaydedilmiş olanlar çıkarıldığında geriye Vankulu'na aidiyeti kesin olan on üç kadar eser kalmaktadır. Bunun yanında Vankulu'na aidiyeti net olmayan ancak kendi adına kaydedilmiş olan eserler de vardır ki bunlara da bu çalışmada işaret edilmiştir. Kendisine ait olmadığı kesin olup kataloglarda onun adına kaydedilmiş olan bazı eserlere de değinilmiştir. Böylece Vankulu adına kayıtlı veya ona nispet edilmiş olan eserler ayıklanarak; kendisine ait olanlar, kendisine ait olmayanlar ve kendisine aidiyeti şüpheli olanlar olmak üzere üç başlık altında toplanmış ve bu konudaki karışıklık giderilmiştir.

1.3.1. Kendisine Ait Olduğu Kesin Olan Eserler

Bu başlık altında Vankulu'na aidiyeti kesin olan eserler tespit edilerek hakkında kısa bilgi verilecektir.

1.3.1.1. Tercüme-i Sihâh-ı Cevherî/Vankulu Lugatı

Cevherî'nin, *Tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye* adıyla da bilinen Arapça sözlüğünün Türkçe tercümesidir. Daha çok *Vankulu Lugatı* ismiyle tanınmıştır. İbrâhim Müteferrika tarafından iki cilt halinde yayımlanan eser, bir Osmanlı müellifinin kaleminden çıkmış olup Türkiye'de basılan ilk kitap sayılmaktadır. Daha sonra birçok baskısı da yapılmıştır. (Bursalı, ts. s. 460; Kaçalın, 2012, s. 513). Kütüphane kataloglarında ve bazı kaynaklarda *Tercüme-i Sihâh-ı Cevherî*, *Lugat-ı Vankulu*, *Terceme-i Tâcü'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabîyye* gibi farklı isimlerle kayıtlıdır. Bu önemli eserin birçok nüshası, Beyazıt, Millet, Selimiye, Konya ve Bursa gibi farklı kütüphanelerde bulunmaktadır. Mesela bunlardan birisi, *Lugat-ı Vankulu* ismiyle Edirne Selimiye Kütüphanesi, Selimiye Yazmalar koleksiyonu, 7008 numarada kayıtlıdır. Osmanlıca olan eser, 37 satır, 180X285-125X225 mm. ebadında olup nesih yazıyla yazılmıştır. Bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi, Basma Bağışlar koleksiyonu 02308 numarada bulunmaktadır. Eserin Vankulu'na aidiyeti tarihi kaynaklardan ve eserin ferağ kaydından anlaşılmaktadır.

1.3.1.2. Hâşiyetü Şerhi's-Seyyid Ale's-Sirâciyye

Eserin bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Koleksiyonu, 01093 numarada bulunmaktadır. Seyyid Şerif Cürcânî'nin (ö. 816/1413)'nin *Şerhu Ferâiz-i Sirâciyye* isimli şerhi üzerine yapılan bir hâşiyedir. (Civelek, 1998, s. 358). Vankuluna aidiyeti kitabın kapağında yazılı olan “حاشية... شرح السيد على السراجية لمحمد بن مصطفى الواني الملقب بالكوراني... (el-Kûrânî lakabıyla mulakkab Muhammed b. Mustafa el-Vânî'nin *Hâşiyetü Şerhi's-Seyyid ale's-Sirâciyye'si*.” ifadedden anlaşılmaktadır. (Vankulu,

Şehid Ali Paşa, 01093, vr. 1a). Ayrıca eserin sonunda yer alan “ هذا آخر ما نقله من السواد الى البيضاء بعناية الله الملك “ Bu, çokça feyiz bahşeden melik olan Allah’ın inayetiyle el-Kûrânî diye muallak fakir kul el-Vânî Muhammed b. Mustafa’nın siyahtan beyaza naklettiklerinin (yazdıklarının) sonudur.” şeklindeki ferağ kaydından da anlaşılmaktadır. Aynı yerde bu eserin 992/1584 yılında tamamlandığı da Vankulu tarafından ifade edilmiştir. Akaid ve Kelâm’a ait olan eser, 19 satır, 187X122-135X66 mm ebadında 113 varaktan ibarettir. Arapça yazılmış olan eserin söz konusu nüshası, Mustafa el-Kefevî adında bir zat tarafından istinsah edilmiştir. Müstensih tarafından kitabın sonuna düşülen kayda göre istinsah işi, 1045/1635 yılının Beraat gecesinde tamamlanmıştır. (Vankulu, Şehid Ali Paşa, 01093, vr. 113b). Birçok nüshası bulunan eserin bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi, Serez koleksiyonu 03600 numarada kayıtlıdır. Aynı eser, Vankulu adına Rodos Fethi Paşa Vakfı Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi, 655 numarada ancak *Hâşiye alâ'l-Ferâ'izi's-Şerîfiye* ismiyle kayıtlıdır. Başka nüshaları da mevcuttur.

1.3.1.3. Risâle fi't-Taarruzi'l-Beyyineteyni bi'l-Hükmi'l-Esahh

Bursa İnebey Kütüphanesi 4601/2 numarada bulunan eserin dili Arapçadır. Muamelat ilmine dair olan eser, 31 satır, 292X167-217X160 mm ebadında olup, Mukavva meşin bir cilt içerisinde 132-137 varak aralığında bulunmaktadır. Eserin Vankulu’na aidiyeti müstensih tarafından risâlenin sonuna düşülmüş olan “ تمت الرسالة بعون الله تعالى للمولى المرحوم المشهور بوانقولي “ Vankulu diye meşhur el-mevlâ el merhuma ait olan bu risâle, Allah’ın yardımıyla tamamlandı.” şeklindeki ferağ kaydından anlaşılmaktadır. (Vankulu, İnebey, 4601/2).

1.3.1.4. Vankulu Risâlesi

Edirne Selimiye Kütüphanesi, Selimiye Yazmalar koleksiyonu 651-10 numarada kayıtlı bu risâle, aslında müstakil bir risâle olmayıp, *Vankulu Lugatı* olarak bilinen lugatının mukaddimesinin ilk sayfasıdır. Farklı bir risale zannedilip Vankulu adına kataloglarda kaydedilmiştir. Araştırmacıların dikkatine sunmak için burada zikretmeyi uygun bulduk. Bir sayfadan ibaret olan bu sahifenin üst kısmında kırmızı mürekkeple ve Arap harfleriyle “ وان قوليك رسالسيدير “ Vankulu’nun risâlesidir” kaydı düşülmüştür. Bu sahife, içinde farklı on beş risâleyi içinde barındıran bir mecmuanın 93b varığında bulunmaktadır. (Vankulu, Selimiye Yazmalar, 651-10, vr. 93b).

1.3.1.5. Şerhu Miftâhi'n-Necâh

Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya koleksiyonu 01933 numarada kayıtlı bu eserin Vankulu’na ait olduğu, yazmanın iç kapağında Arapça olarak yazılmış olan “ شرح مفتاح النجاح من مسودات اضعف العباد الله تعالى “ – محمد الواني – Yüce Allah’ın en zayıf kullarından Muhammed el-Vânî’nin müsevvedatından (yazdıklarından) olan *Şerhu Miftâhi'n-Necâh*.” Kaydından anlaşılmaktadır. İçerikte Vânî ismi ayrıca geçmemektedir. Ancak Naîmâ ve Bursalı Mehmed efendi, bu eserin Vankulu’na ait olduğunu bildirmişlerdir. (Naîmâ, 2007, s. 53; Bursalı, ts., s. 460). Eser, 9 satır 213X152-17X87 mm ebadında olup dili Arapçadır. *Hiz. Ali'den nakledilen “Miftâhu'n-necât”* adlı duanın şerhidir. (Kaçalın, 2012, s. 513). Bu durum hemen girişte müellif tarafından dile getirilmektedir. Eserin bir başka nüshası da Köprülü Kütüphanesi, Hacı Ahmed Paşa Koleksiyonu, 00362-034 numarada 119b-127a varak aralığında bulunmaktadır.

1.3.1.6. Tercîhu'l-Beyyînât

Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi koleksiyonu, 02070-010 numarada kayıtlı bir nüshası bulunan bu eser, Vankulu’na ait olup Fıkıh usûlü hakkındadır. Eserde, deliller arasında çatışma bulunması durumunda başvurulacak tercih yöntemi anlatılmaktadır. Eserin Vankulu’na ait olduğu, risâlenin iç kapağında yer alan “ ترجيح البينات للعالم وانقولي “ – Âlim Vankulu’na ait *Tercîhü'l-beyinat* (risâlesidir)” ifadesinden anlaşıldığı gibi, risâlenin sonunda müstensih tarafından kaydedilen; “ تمت الرسالة “ el-Mevlâ el-merhûm Vankulu’na ait bu risâle tamam oldu” ifadeden de anlaşılmaktadır. (Bkz. Vankulu, Bağdatlı Vehbi, 02070-010, vr. 103b). Risâle, Seyyid Ahmed Raşid adında biri tarafından istinsah edilmiştir. Dili Arapça olan nüsha, 21 satır, 238X160-155X67 mm ebadında olup bir mecmuanın 92b-103b varak aralığında yer almaktadır. Eserin bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa koleksiyonu, 00844-003 numarada kayıtlıdır. Başka nüshaları da mevcuttur.

1.3.1.7. Tercüme-i Kimyâ-yı Saâdet

Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla koleksiyonu, 01249 numarada Vankulu'na kayıtlı bu eser, Vankulu tarafından İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111)'nin Farsça olan *Kimyâ-yı Sa'âdet* adlı eserinin Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiş halidir. Arap alfabesiyle Osmanlıca yazılmış olan eser, 19 satır, 210X145-135X65 mm ebadında olup nesih yazıyla yazılmıştır. Eserin içeriğinde Vankulu'na ait olduğuna dair bir bilgi yer almamakla birlikte kaynaklarda Vankulu'na ait olduğu bildirilmiştir. (Naima, 2007, s. 53; Süreyya, 1996, s. 1024; Civelek, 1998, s. 358; Kaçalın, 2012, s. 513). Eserin başka bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye koleksiyonu, 00636 numarada kayıtlıdır. Başka nüshaları da mevcuttur.

1.3.1.8. Nakdü'd-Dürer/Ta'likatü'd-Dürer/Hâşiye alâ Düreri'l-Hukkâm

Molla Hüsrev (ö.885/1480)'in Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan *Düreri'l-Hukkâm* adlı eseri üzerine Vankulu tarafından ta'likat şeklinde kaleme alınarak yazılmış olan bir eserdir. (Civelek, 1998, s. 358). Bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Çorlulu Ali Paşa koleksiyonu, 00178 numarada bulunmaktadır. Vankulu, bu eseri yazma sebebinin kitabın hemen başında şu ifadelerle belirtmiştir: فلما قرأ علي الولد أعز اعنى موهبة الله تعالى من لطفه الرباني ببر محمد بن محمد الواني كتاب الدرر والغرر درسا فدرسا حررت -ما لاح بقلبي... Aziz oğul, bundan kastım Rabbânî lütfundan Yüce Allah'ın bana bir mevhibesi olan Pir Muhammed b. Muhammed el-Vânî'dir, Dürer ve'l-ğurer kitabını benden ders ders okuduğu sıralarda kalbime doğan bilgileri yazdım...” (Vankulu, Çorlulu Ali Paşa, 00178, vr. 1b). Burada kitabın Vankulu tarafından Pîr Muhammed adındaki oğluna *Dürer* kitabını okuturken eksik bulduğu bir takım hususları gidermek üzere yazdığı anlaşılmaktadır. Yine “ Rabbânî lütfundan Yüce Allah'ın bana bir mevhibesi olan Pir Muhammed b. Muhammed el-Vânî” ifadesinden, oğlunun isminin Pîr Muhammed olduğu anlaşılmaktadır. Eserin Vankulu'na ait olduğu, kitabın sonuna Vankulu tarafından yazılmış olan: “ هذا -Bu, Allah'ın rabbânî lütfu ile kulların en zayıfı olan Muhammed el-Vânî'ye kolaylaştırıp (müeyesser kıldığı kitabın) sonudur.” şeklindeki ifadede de anlaşılmaktadır. Vankulu eserin sonunda kitabı 995/1587 yılında bitirdiğini belirtmiştir. (Vankulu, Çorlulu Ali Paşa, 00178, vr. 22b-228a). Bu da eserin Vânî Mehmed Efendi'ye değil Vankulu'na ait olduğunu ayrıca göstermektedir. Zira Vânî Mehmed Efendi, 1096/1685 yılında vefat etmiştir. Nesih yazıyla yazılmış olan eserin dili Arapçadır. Eserin bir diğer nüshası da Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa koleksiyonu, 00301 numarada kayıtlıdır. Başka nüshaları da mevcuttur. Bazen eserin ismi *Hâşiye alâ Düreri'l-Hukkâm* olarak da kaydedilmiştir. (Bkz. Vankulu, Hüdayi Efendi, 00712). *Hâşiye alâ Düreri'l-Hukkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm* ismiyle de kayıtlı olan nüshaların hepsi aynı eserdir. Ancak bazı nüshalarda Vankulu'nun yukarıda eseri yazma sebebi olarak aktardığımız birkaç cümlelik giriş mahiyetindeki ifadeler yer almamıştır. Bu da farklı bir eser gibi algılanmasına sebep olmuştur. Aynı eser, yanlışlıkla Vânî Mehmed Efendi adına da kaydedilmiştir.

1.3.1.9. Ta'likât ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye

Süleymaniye Kütüphanesi, Dügümlü Baba koleksiyonu 00446-022 numarada kayıtlı olan eser, Vankuluna ait olup, Abdurrahman Molla Câmî (ö. 898/1492)'nin, *Molla Câmî* diye bilinen *el-Fevâidü'z-Ziyâiyye* adlı eseri üzerine yapmış olduğu şerh üzerine bir ta'likattir. Eserin Vankulu'na ait olduğu risâlenin sonunda yer alan “تمت الرسالة المنسوبة الى الفاضل الواني تسلمه الله سنة ٩٩١” - Fâziletli el-Vânî'ye ait risâle - Allah onu selamette kılsın (korusun)- tamam oldu. Sene 991” şeklindeki ferağ kaydından anlaşılmaktadır. (Vankulu, Dügümlü Baba, 00446-022, vr. 85a). Burada yer alan 991/1583 tarihi göz önünde bulundurulduğunda söz konusu Vânî'nin Vankulu olduğu anlaşılmaktadır. Zira Vânî Mehmed Efendi'nin vefat tarihi, 1096/1685 yılıdır. Ayrıca ferağ kaydında yer alan “Allah onu selamette kılsın (korusun)” ifadesinden de o tarihte Vankulu'nun hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Vankulu'nun 1000/1592 yılında vefat ettiği düşünüldüğünde bilginin doğruluğu anlaşılmaktadır. Dili Arapça olan eser, 17 satır, 200X125-145X65 mm ebadındadır.

1.3.1.10. Hâşiyetü Dibâceti'd-Dürer

Vankulu adına Bursa İnebey Kütüphanesi, Ulucami koleksiyonu 3534-23 numarada kayıtlıdır. Eser, Vankulu'nun *Nakdü'd-Dürer* adlı kitabının dibacesine (önsözüne) yapılmış bir haşiyedir. Bir mecmua içerisinde 195a-197b varak aralığında bulunmaktadır. Risâlenin hemen başında kırmızı kalemle “-وانقولی -Vankulu” yazılmıştır. (Vankulu, Ulucami, 3534-23, vr. 195a). Bu nüsha, 19 satır, 205X120-

125X63 mm. ebadında, şemseli, miklepli, meşin bir cilt içerisinde bulunmaktadır. Vankulu'na aidiyeti, Vankulu'nun *Nakdû'd-Dürer* adlı eserinin başka nüshalarıyla birlikte verilmiş olmasıyla da ayrıca anlaşılmaktadır. Naîmâ ve Bursalı da bu eserin Vankulu'na ait olduğunu söylemişlerdir. (Naima, 2007, s. 53; Bursalı, ts., s. 460). Başka nüshaları da mevcuttur.

1.3.1.11. Mukaddime fi Ahkâmi Kavâ'idi's-Sarf/Mukaddime-i Terceme-i Sihâh-ı Cevheri

Bir nüshası, Vankulu adına Amasya Beyazıt Kütüphanesi, Amasya Beyazıt koleksiyonu, 1776/09 numarada kayıtlıdır. Müstakil bir risâle şeklinde istinsah edilmiş ve müellif adına kaydedilmiş olan bu risâle aslında Vankulu'nun *Vankulu Lugatı* için yazmış olduğu mukaddimedir. Yani farklı bir eser değildir. Ancak bazı müstensihler tarafından istinsah edilmek üzere sarf ilmini de özetleyen bu kısım, ayrı bir risâle şeklinde istinsah edilmiştir. Tabi ki eserin Vankulu'na aidiyeti kesindir. Bu husus müellif tarafından hamdele ve besmeleden hemen sonra şu ifadelerle belirtilmiştir: “ اما بعد اشيو عبد حقير كثير التقصير - Emmâ ba'd. İş bu abd-i hakir, kesîru't-taksîr el-muhtâc ilâ lütfi'r-Rabbanî Muhammed b. Mustafa el-Vânî...” Osmanlıca yazılmış olan eser, 25 satır, 195X135-165X90 mm ebadında, miklepli, sırtı meşin, ebru kağıt kaplı mukavva bir cildin içinde yer alan mecmuanın 144b-149a varak aralığında yer almaktadır. Aynı eser, Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 5455/1 numarada müstakil bir risâle şeklinde bulunmaktadır.

1.3.1.12. Müseddes Na't-i Şerif

Vankulu adına Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez koleksiyonu 00054-001 numarada kayıtlı olan bir na'ttır. Bu na't-ı Şerif, söz konusu kollaksiyonda bulunan ve Dua isimli bir mecmuanın 90b varağında bulunmaktadır. On beş beyitten müteşekkildir. Başında kırmızı mürekkeple “ محمد واني رحمه الله – Muhammed Vâni rahimehullah” ifadesi yazılmıştır. Ayrıca na'tın sonunda Osmanlıca olarak “ بو – Bu tahrirat (na't), geçmişte Medine-i Münevvere'de kâdî iken vefat eden Muhammed Vâni Efendi'nindir.” kaydından, na'tı yazanın Vankulu olduğu anlaşılmaktadır. (Vankulu, Nuri Arlasez, 00054-001, vr. 90b). Zira yukarıda da Vankulu'nun Medine'de kâdî iken vefat ettiği belirtilmiştir. Ayrıca Vâni Mehmed Efendi, Medine'de görev yapmamış ve Bursa Kestel'de vefat etmiştir

1.3.1.13. Silsilenâme-i Tarîk-i Bayrâmî Der Güfte-i Vâni

Vankulu adına Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli koleksiyonu, 03774-001 numarada kayıtlı görülmektedir. Ancak bu katalog bilgisi yanlıştır. Söz konusu numarada farklı risâleler bulunmaktadır. Vankulu'na ait olan *Silsilenâme-i Tarîk-i Bayrâmî Der Güfte-i Vâni* adlı risâle ise aynı kütüphane ve koleksiyonun 03774-008 numarasında bulunmaktadır. Risâle, Bayramiye tarikatının İbni İsâ (ö. 967/1560)'ya kadar olan silsilesini manzum bir tarzda anlatan bir şiirden ibarettir. Söz konusu koleksiyonda yer alan bir mecmuanın 54a-b varaklarında yer almakta olan şiir, 63 beyitten müteşekkildir. Şiirde Bayramiye silsilesi İbni İsâ'ya kadar zikredilmiştir. Burada zikri geçen İbn İsa, Bayramiye şeyhlerinden İbni İsa-yı Saruhanî'dir. İbn İsa'nın yaşadığı dönem ve ölüm tarihi olan 967/1560 yılı göz önünde bulundurulduğunda şiirde söz konusu edilen ve Vâni denilen kimsenin Vankulu olduğu anlaşılmaktadır. Zira Vankulu, 1000/1592'de, Vâni Mehmed Efendi ise 1096/1685'te vefat etmiştir. Dolayısıyla Vâni Mehmed Efendi olma ihtimali bulunmamaktadır. Eser, muhtelif satır, 190X100-175X80 mm ebadında olup dili Osmanlıcadır.

1.3.2. Kendisine Ait Olmadığı Halde Ona Nispet Edilmiş Olan Eserler

Yukarıda da zikredildiği gibi, Vankulu'na ait olmadığı halde ona nispet edilen bir takım eserler olmuştur. Bunların bir kısmına burada değinmek faydalı olacaktır.

1.3.2.1. Kısâ-i Ashabi'l-Kehf

Süleymaniye Kütüphanesi, Tercüman koleksiyonu 336259 numarada Vankulu adına kayıtlı bulunan bu eser, aslında Vankulu'na değil, Vâni Mehmed Efendi'ye aittir. Vâni Mehmed Efendi'nin *Araisü'l-Kur'ân* adlı eserinden tercüme edilen bir bölümdür. Bu husus, bizzat risâlenin başında kırmızı harflerle “ واني أفندي مرحومك عرابسندن مترجمدر ” Vâni Efendi merhûmun Arayis'inden mütercemdir (tercüme edilmiştir).” ifadesiyle belirtilmiştir. (Vankulu, Tercüman, 336259.). Müstensih belli olmayan nüsha, 1173/1759 yılında tamamlanmıştır.

1.3.2.2. Kasîdetü'n-Nûniyye/Kasîdetü'l-Hilye

Vankulu adına Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Arif-Mehmed Murad bölümü, no: 00057-004'te kayıtlı bir nüshası bulunan bu eser, aslında Vankulu'na değil Nâzım el-Vânî adında başka bir Vanlı müellife ait bir kasidedir. Söz konusu kaside, *Kasîdetü'n-Nûniyye*, *Kasîdetü'l-Hilyeti's-Şerîfe* adlarıyla zikredilmiştir. Ayrıca bu kaside üzerine şerhler de yapılmış ve birçok kütüphane katalogunda Vankulu adına kaydedilmiştir. Bahsettiğimiz numarada kayıtlı nüsha da bu kaside üzerine yapılmış olan bir şerhtir. Şârihin Vankulu olma ihtimali olmakla birlikte eserin içeriğinde buna dair bir şeye bulunmamaktadır. Eserin Vankulu'na değil, Nâzım el-Vânî adında başka birisine ait olduğu, kasidenin son beytinde yer alan: “رجائي منك غفران لذنب الناظم الواني والأسلاف والأخلاف ممن فيه إيمان- Senden ricam (Ey Allahım!) Nâzım el-Vânî'nin iman sahibi olan geçmiş (atalarının) ve gelecek neslinin günahlarını bağışlamandır” ifadesinden anlaşılmaktadır. (Vânî, Kâdızâde Burhaneddin, 00104-005, vr. 54b). Burada geçen el-Vânî ifadesinden müellifin Vankulu olduğu düşünülmüş olmalı. Beyitte geçen الناظم ifadesi acaba bu dizeleri nazmeden anlamında olabilir mi diye düşündük. Ancak yine *Kasîdetü'n-Nûniyye* diye kayıtlı Hilye kasidesi üzerine yapılmış olan şerhte şârihin; “الناظم الواني هو نفس الداعي - Nâzım el-Vânî, duâ edenin kendisidir” (Vânî, Mehmed Arif-Mehmed Murad, 00057-004, vr. 58b) açıklamasından hilye kasidesini yazanın Nâzım el-Vânî diye başka birisi olduğu kanaati hasıl oldu. Nitekim aynı kaside, *Şerhü Kasîdeti'n-Nûniyye* ismiyle Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, Hasan Paşa koleksiyonu, 2945/3 numarada da Nâzım el-Vânî adına kayıtlıdır. Bu nüshanın sonunda kasidenin Nâzım el-Vânî adında başka bir Vanlı âlime ait olduğu şüphe bırakmayacak şekilde şöyle belirtilmiştir: “تمت القصيدة النونية للناظم الواني مع شرحه...” (Vânî, Hasan Paşa, 2945/3, vr. 14b). Yine aynı kaside Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi koleksiyonu, 02058-006 numarada *Kasîde fi Hakki'n-Nebî* ismiyle Nâzım el-Vânî adına kayıtlıdır. Böylece Nâzım el-Vânî'nin, Vankulu ile aynı kişi olmadığı anlaşılmıştır. Bunun bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi, Osman Huldi Öztürk koleksiyonu 00553-005 numarada 54b-55a varak aralığında bulunmaktadır. Başka bir nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi, Kâdızade Burhaneddin koleksiyonu, 00104-005 numarada kayıtlıdır. Aynı eser, yanlış bir şekilde Vanî Mehmed Efendi adına Bursa İnebey Kütüphanesi Ulucami koleksiyonu, 3524/9 numarada kayıtlıdır.

Kısaca Vankulu adına farklı isimlerle kaydedilmiş olan kasidenin aslı, Nâzım el-Vânî'ye ait olup, Peygamberimizin hilye-i şerifleriyle ilgilidir. Kaynaklarda ve kütüphane kataloglarında *Kasîdetü'n-Nûniyye*, *Kasîdetü'l-Hilyeti's-Şerîfe* bazen de sadece *Kasîde* gibi isimlerle isimlendirilmiştir. Bunun üzerine şerhler yazılarak farklı isimlerle de anılmıştır. Birçok katalogta yanlışlıkla Vankulu adına hatta Vânî Mehmed Efendi adına da kaydedilmiştir.

1.3.2.3. Dürretü'l-Akâ'id

Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir koleksiyonu 00118 numarada Vankulu adına kayıtlı bu eser aslında Vankuluna ait değildir. Bu durum, eserin hemen girişinde hamdele ve salveleden sonra müellif tarafından Osmanlı Türkçesiyle ve Arap harfleriyle yazılmış olan; “بو عبد أفقر حفيد الواني السيد مصطفى - Bu abdî afkar Vânî'nin torunu es-Seyyid Mustafa...” şeklindeki ifadeden anlaşılmaktadır. (Vânî, İzmir, 00118, vr. 1b). Akaide ait olan bu eseri Vankulu'nun torunlarından ve ismi Mustafa olan bir zatın yazdığı anlaşılmaktadır. Nitekim Vankulu'nun babasının ismi de Mustafa'dır. Anlaşılan Vankulu, torununa babasının ismini vermiştir. Yukarıda Manisa şer'iyeye sicillerinden hareketle Vankulu'nun oğlunun Tâlibi Mehmed Efendi olduğunu ve bunun da Mustafa Çelebi adında bir oğlunun olduğunu belirtmiştik (Civelek, 1998, ss. 355-556; Kaçalın, 2012, s. 513). Bu kayıttaki Mustafa'nın, sözü geçen Vankulu'nun torunu Mustafa Çelebî olma ihtimali bulunmaktadır. Eser isim benzerliğinden olsa gerek yanlışlıkla Vankulu adına kaydedilmiştir.

1.3.2.4. el-Vesîletü'l-Uzma fi Şemâili'l-Mustafâ

Vankulu adına Süleymaniye Kütüphanesi, Kasidecizade koleksiyonu, 00385 numarada kayıtlı olan bu eser, Vankuluna ait değildir. Yanlışlıkla onun adına kaydedilmiştir. Eserin içeriği incelendiğinde Rumeli Kazaskeri Dede Mehmed Efendi (ö. 1147/1734)'nin, *el-Vesîletü'l-uzmâ fi şemâili'l-Mustafâ hayru'l-verâ* adlı kitabı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim kitabın hamdele ve salvele kısmından hemen sonra müellif tarafından; “مولاه الملتجى اليه في شدة ورخاء ابو المكارم السيد پير محمد دده. فيقول العبد الأبق من باب - Mevlâsının kapısından kovulmuş zorlukta ve genişlikte ona mülteca etmiş Ebü'l-mekarim es-Seyyid Pîr Muhammed Dede der ki...” yazılmış olan ifade bunu göstermektedir. (Dede, Kasidecizade, 00385).

1.3.2.5. Arâ'isü'l-Kur'ân ve Nefâ'isü'l-Furkan ve Ferâdisü'l-Cinân

Vankulu adına Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye koleksiyonu, 00323 numarada kayıtlı olan bu eser, Vankuluna ait değildir. Söz konusu eser, diğer bir Vanlı âlim olan Vâni Mehmed Efendi'ye aittir. Bunu, bu eser ve müellifi Vâni Mehmed Efendi üzerine yapılmış olan doktora ve başka çalışmalardan biliyoruz. (Bkz. Pazarbaşı, 1997).

1.3.2.6. Risaletün fi İzahu's-Sulh-i ve Sebebihi

Vankulu adına Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi koleksiyonu 00244-004 numarada kayıtlı bu eser, Vankuluna değil Vâni Mehmed Efendi'ye ait bir risâledir. Nitekim aynı eser Süleymaniye Kütüphanesi, Sütlüce Dergâhı koleksiyonu, 00111-012 numarada Vâni Mehmed Efendi adına kayıtlıdır.

1.3.3. Kendisine Aidiyeti Şüpheli Olanlar

Vankulu Mehmed Efendi ile Vâni Mehmed Efendi kendi eserlerinde “el-Vâni” nisbelerini kullanmışlardır. Dolayısıyla bu da eserin hangi Vanlı âlime ait olduğunu ayırt etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu şekilde ayırt edilmeyen ve kataloglarda Vankulu adına kaydedilmiş olan eserler bulunmaktadır. Bunların Vâni Mehmed Efendi'ye de ait olma ihtimalleri olduğu için söz konusu eserleri kendisine aidiyeti şüpheli eserler başlığı altında vermek yararlı olacaktır.

1.3.3.1. Risâle-i İmân-ı Tafsîlî

Eser, Vankulu adına Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemankeş koleksiyonu, 00018-003 numarada kayıtlıdır. Akaid'le ilgili olan risalenin Vankuluna ait olduğuna dair risalede net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak risalenin başına besmeleden hemen önce kırmızı kalemle; “هذا رسالہ ایمان تفصیلی” وانی أفندي—Risâle-i İmân-ı tefsîlî Vâni Efendi” kaydı düşülmüştür. Başka bir bilgi ve ferağ kaydı olmadığı için Vâni Efendi'den maksat, Vankulu mu yoksa Vâni Efendi mi belli değildir. Osmanlıca yazılmış olan risâle, 13 satır, 207X145-157X97 mm ebadındadır.

1.3.3.2. Risâle fi Tefsîri'l-Kâzî fi Sûreti's-Secde fi Âyeti Ellezi Ahsene Külle Şey'in

Vankulu Mehmed adına Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa killeksiyonu, 02834-010 numarada kayıtlı olan bu eserin Vankuluna mı yoksa Vani Mehmed Efendi'ye mi ait olduğu net değildir. Zira eserin içeriğinde buna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Dili Arapça olan risâle, muhtelif satır, 207X146- muhtelif mm. ebadındadır.

Sonuç

Vankulu, Van'da doğmuş önemli âlimlerden birisidir. Tam ismi, Muhammed b. Mustafa el-Gûranî er-Rûmî el-Hanefî el-Vanî 'dir. Eserlerinde daha çok Vâni nisbesini kullanmıştır. Bu da onun Vanlı başka bir âlim şahsiyet olan Vâni Mehmed Efendi ile karıştırılmasına hatta aynı kişi zannedilmesine sebep olmuştur. Vanlı olması hasebiyle Vankulu lakabıyla da anılmıştır. Özellikle Osmanlıcaya çevirdiği Cevherî'nin *Sihah* adlı lugatınının matbaada ilk basılan eser olmasıyla şöhret kazanmıştır. Bu lugatın başka baskıları da yapılmıştır. Bu tarihten sonra söz konusu lugat *Vankulu Lugatı* olarak tanınmış ve Mehmed Efendi de Vankulu olarak anılmıştır. İyi bir tahsil almış olduğu, yazmış olduğu kitap ve şiirlerden anlaşılmaktadır. Bazı şiirleri günümüze ulaşmış olan Vankulu'nun herhangi bir tarıkata bağlı olup olmadığı belli değildir. Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan bir şiirinde Bayramiyye silsilesini anlatıyor olması hasebiyle Bayramiye tarikatının İseviyye şubesine mensub olması kuvvetle muhtemeldir. Şeyhi ise büyük ihtimalle söz konusu şiirde silsilenin sonunda yer alan ve Vankulu ile çağdaş olan İbn İsâ'dır.

Önemli eserler yazmış olan Vankulu'nun birçok eseri farklı kütüphanelerde bulunmaktadır. Kütüphane kataloglarında kendisine ait eserler bulunduğu gibi ona ait olmadığı halde kendisine nispet edilmiş olan eserler de mevcuttur. Bunlardan birisi de *Kasîdetü'n-Nûniyye* veya *Kasîdetü'l-Hilye* adlarıyla bilinen bir kasidedir. Bu kaside Vankulu'na ait zannedilmişse de ona ait olmayıp Nâzım el-Vâni adında başka Vanlı bir şâire ait olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde kendisine ait olduğu halde başkalarına özellikle Vâni Mehmed Efendi adına kaydedilmiş eserler de vardır. Adına birçok eser kayıtlı

olan Vankulu'nun isim tekrarı olan eserleri çıkarıldığında on üç kadar eseri olduğu anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşmış olan eserleri bulunmakla birlikte kendisine ait herhangi bir divan tespit edilememiştir. Bazı kaynaklarda yer alan Vankulu'nun divanı olduğuna dair bilgilerin gerçeği yansıtmadığı bu çalışma vesilesiyle anlaşılmıştır. Osmanlının önemli âlim şahsiyetlerinden olan Vankulu, müftülük, müderrislik ve kâdılık gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Doğum tarihi bilinmeyen Vankulu, 1000/1592 yılında Medine'de vefat etmiştir.

Kaynakça

- Atâyî, N. (2017). *Hadâiku'l-hakâik fi tekmeleti's-Şakâik*. Donuk, S. (Haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Bağdatlı, İ. P. (1951). *Hediyetü'l-Ârifin: Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Brockelmann, K. (1943). *Geshichte der Arabishen Litteratur (GAL)* (Cilt, 2). Leiden: y.y.
- Bursalı, M. T. (ts.). *Osmanlı Müellifleri* (Cilt. 1). İstanbul: Meral Yayınları.
- Civelek, Y. (1998). Mehmed b. Mustafa el-Vânî ve Vankulu Lûgatı. *Ekev Akademi Dergisi*, 1(3), 355-362.
- Çelebi, E. (1935). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Cilt. 9). İstanbul: Devlet Matbaası.
- Dede, P. M. *el-Vesiletü'l-uzma fi Şemâili'l-Mustafâ*. Kasidecizade, 00385: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Dündar, İ. (2020). Mütercim Âsım'ın Vankulu Mehmed'e Yönelttiği Eleştiriler ve Bu Eleştirilerin Değerlendirilmesi. *İHYA*, 6 (1), 164-190.
- Heyet. (ts.). *İslâm Alimleri Ansiklopedisi* (Cilt. 38). İstanbul: İhlas Matbaacılık.
- Kaçalin, M. S. (2012). Vankulu. *DİA* içinde (Cilt. 42, s. 513). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kehhâle, Ö. R. (ts.). *Mu'cemu'l-muellifin* (Cilt. 11). Beyrût: Mektebetü'l-Musennâ.
- Koç, M. (2014). *Vankulu Lugatı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kurnaz-Tatçı, C.-M. (1999). İbn İsa. *DİA* İçinde (Cilt. 20, ss. 91-92). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kütükoğlu, B. (2020). Murad III. *DİA* İçinde. (Cilt. 31, ss. 172-176). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Meydan Larousse. (1973). Vankulu. *Meydan Larousse İçinde* (Cilt.12, ss. 528-529). İstanbul: Meydan Yayınları.
- Naîmâ, M. E. (2007). *Târih-i Naîmâ*. İpşirli, M. (Haz.). (Cilt. 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk-Öntürk, M.-T. (2021). *Vanlı Divan Şairleri ve Feyzî Divançesi*. Van: Van Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Pazarbaşı, E. (1997). *Vânî Mehmed Efendi ve Araisü'l-Kur'an*. Van: Van Belediyesi Yayınları.
- Sami, Ş. (1316). *Kâmûsu'l a'lam* (Cilt. 6). İstanbul: Mihran Matbaası.
- Subhi, F. A. (1973). Vankulu. *İslâm Ansiklopedisi (MEB) İçinde*. (Cilt. 13, ss. 202-203). Eskişehir: MEB Devlet Kitapları Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmanî*. Akbayar, N (Haz.). (Cilt. 3). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Talay, A. (1998). *Bizim Eller Van*. Van: Van Belediyesi Yayınları.
- Uluçay, M. Ç. (1945). Manisa Vakfiyeleri. *Gediz Dergisi*.
- Vânî, M. E. *Arâisü'l-Kur'an ve Nefâisü'l-Furkân ve Ferâdisü'l-Cinân*. Bölge Yazma Eserler, BY0000003789: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü.
- Vânî, M. E. *Kıssa-i Ashabi'l-Kehf*. Tercüman, 336259: Süleymaniye Kütüphanesi. (Vankulu adına kayıtlı).
- Vânî, N. *Kasidetü'n-Nûniyye*. Mehmed Arif-Mehmed Murad, 00057-004: Süleymaniye Kütüphanesi. (Vankulu adına kayıtlı).

- Vânî, N. *Kasîdetü'l-Hilye*. Vâni, Kâdızâde Burhaneddin, 00104-005: Süleymaniye Kütüphanesi. (Vankulu adına kayıtlı).
- Vânî, N. *Şerhü Kasîdeti'n-Nûniye*. Hasan Paşa, 2945/3: Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi.
- Vânî, N. *Kasîde fî Hakki'n-Nebî*. Bağdatlı Vehbi, 02058-006: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vânî, S. M. *Dürretü'l-Akâ'id*. İzmir, 00118: Süleymaniye Kütüphanesi. (Vankulu adına kayıtlı).
- Vankulu, M. E. *Risâle fi't-taarruzi'l-beyyineteyni bi'l-hükmi'l-esahh*. İnebey, 4601/2: Bursa İnebey Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Hâşiyetü Şerhi's-Seyyid ale's-Sirâciyye*. Şehid Ali Paşa, 01093: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Kasîde-i Nûniyye*. Mehmed Arif-Mehmed Murad, 00057-004: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Kasîdetü'l-hilyei'ş-Şerife*. Osman Huldi Öztürk, 00553-005: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Lugat-ı Vankulu*. Selimiye Yazmalar, 7008: Edirne Selimiye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Vankulu Risâlesi*. Selimiye Yazmalar, 651-10: Edirne Selimiye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Şerhu Miftâhi'n-Necâh*. Ayasofya, 01933: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Tercîhu'l-Beyyinât*. Bağdatlı Vehbi, 02070-010: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Tercüme-i Kimyâ-yı Saâdet*. Murad Molla, 01249: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Nakdî'd-Dürer*. Çorlulu Ali Paşa, 00178: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Ta'likât ale'l-fevâidi'z-Ziyâiyye*. Dügümlü Baba, 00446-022: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Hâşiyetü Dibâceti'd-Dürer*. Ulucami, 3534-23: Bursa İnebey Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Mukaddime-i Terceme-i Sihâh-ı Cevheri*. Hasan Paşa, 5455/1: Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Silsilenâme-i Tarîk-i Bayrâmî Der Güfte-i Vâni*. Laleli, 03774-008: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Nakdî'd-Dürer*. Kılıç Ali Paşa, 00351: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. *Hâşiyetü alâ Düreri'l-Hukkâm*. Hüday Efendi, 00712: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi.
- Vankulu, M. E. (2014). *Vankulu Lugatı*. Koç, M. (Haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Yılmaz, A. (1994). Esmâ-i Hüsnâ Şârihi İbn-i İsâ Saruhânî. *Diyanet İlmi Dergisi*, 30 (2), 19-29.
- Ziriklî, H. (1984). *el-A'lâm kâmusu terâcimi eşeri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-Arab ve'l-mustaribîn ve'l-müsteşrikîn* (Cilt. 2). Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.